

A „jogállamisági” viták aszimmetrikus jellegéről

Amikor a vitázó felek egyike a vita tárgya, nem beszélhetünk klasszikus, kiegyensúlyozott európai vitáról.

A jogállamiság kérdése a 2010-es évek elejétől egyre meghatározóbb helyet foglal el az Európai Unió napirendjén. A többi politikai és szakpolitikai kérdés mellett rendszeressé váltak a jogállamiságról szóló viták, amelyek azonban jellegükben jelentősen eltérnek a hagyományos uniós vitáktól.

Egy európai uniós politikai vita tárgya klasszikusan olyan jogszabály- vagy programtervezet, amely elfogadása után minden tagállam számára kötelezettségeket ír elő, ezért minden tagállam legitim érdeke véleményt alkotni róla és befolyásolni a tartalmát. A tervezet mentén egymással versengő politikai szövetségek alakulnak ki, amelyek befolyásolni akarják a születendő jövőbeli politikai döntést. Az érvek és álláspontok ütköztetése után az a tábor győz, amelyik nagyobb politikai erőt képes mozgósítani, és megszerzi a kellő politikai többséget az unió különböző döntéshozatali szerveiben.

Az európai jogállamiság-viták jelentősen eltérnek ettől a modelltől. Az ilyen típusú viták tárgyát nem semleges, mindegyik felet ugyanúgy érintő politikai kérdés képezi, hanem közvetlenül bizonyos tagállami kormányok politikája kerül górcső alá. Azaz a jogállamiság-vitákban szokatlan módon az európai viták egyes résztvevői, egyes tagállami kormányzatok maguk válnak a vita tárgyává. Mivel a jogállamiság-vitákban a felek nem egy közös európai ügyről, hanem a vitában részt vevő bizonyos szereplőkről mondanak véleményt, az egymással versengő szövetségek sem racionális érvek, hanem pártpolitikai preferenciák, személyes szimpátiák és szubjektív meglátások mentén alakulnak ki.

A jogállamiság-viták további sajátossága, hogy a különböző felek nem egyenlő eséllyel indulnak. Az ilyen viták ugyanis struktúrájukból adódóan azoknak kedveznek, akik ezeket sorozatosan napirendre tűzik. Ők vannak offenzívában, míg a jogállamisági bírálatok címzettjei taktikai szempontból sokkal kedvezőtlenebb, defenzív pozícióból indulnak. A bírálók szabadon támadhatnak, ezzel szemben a védekezésre kényszerített tagállamok energiáját felemészti, hogy az ellenük felhozott vádak alól kimagyarázzák magukat. Az ellentámadások ritkák és erőtlenek. Ha a bírált tagállamok meg is próbálják felhívni a figyelmet, hogy más tagállamokban, sőt az uniós intézmények

környékén is tapasztalhatók jogállami szempontból kifogásolható jelenségek, ezekkel sem az uniós intézmények, sem a sajtó nem foglalkozik. Így a szemben álló felek nem ugyanazzal a tétellel és politikai kockázattal vágnak neki a megmérettetésnek. Olyan ez, mintha egy meccs elején kikötnék, hogy csak az egyik csapat rúghat gólt, a másik találatait pedig automatikusan figyelmen kívül kell hagyni.

A jogállamiság-viták az említett aszimmetria miatt jobban hasonlítanak egy „politikai bűnvádi eljárásra”, mint normális, kiegyensúlyozott európai vitára. Adott egy politikai erőcsoport (a „vádoló”), amely a jogállamiság megsértésével vádol meg egyes tagállamokat („vádoltak”). A „vádoló” „vádiratot” készít (lásd például az Európai Parlament Magyarországot elítélő jelentéstervezetei), amelyre a „vádoltaknak” felelniük kell. Amennyiben a „vádoltak” nem adnak kielégítő válaszokat, a fenti „vádiratokat” hivatalosan is átültetik politikai ítélet formájába (lásd például az Európai Parlament Tavares-jelentésen és Sargentini-jelentésen alapuló állásfoglalásait). Az ilyen jellegű eljárás sajátossága, hogy a jelenlegi európai erőviszonyok miatt számos esetben ugyanazok a politikai erők készítik el a „vádiratokat”, mint amelyek később az „ítéletet” is meghozzák. Tehát a jogállamiság-vitákban abszurd módon az a jogállamiság szempontjából megkérdőjelezhető helyzet áll elő, hogy a „vádoló” egyúttal a „bíró” szerepét is magára ölti.

Ezzel párhuzamosan, részben a politikai erőviszonyokból, részben pedig a jogállamisági viták struktúrájából adódóan a „vádolónak” sokkal több lehetősége van álláspontját kifejezteni, mint a „vádoltaknak”, akik úgy érezhetik, hogy nem biztosítottak számukra a megfelelő védekezési garanciák. A Magyarországgal szemben a 7. cikk szerinti eljárást elindító Sargentini-jelentésről szervezett, két és fél órán keresztül tartó európai parlamenti plenáris vitán például a magyar miniszterelnök csak öt percben fejthette ki álláspontját az ülés elején, az ülés végén pedig még kevesebb idő állt rendelkezésére, hogy megválaszolja a Magyarországgal szemben megfogalmazott vádakat. Hasonló egyenlőtlenséget lehetett tapasztalni 2020 áprilisában, amikor a koronavírus okozta válság kellős közepén az Európai Parlament plenáris vitát szervezett Magyarországról. Ekkor a magyar igazságügyi miniszter felszólalási lehetőséget kért, hogy bemutassa Magyarország álláspontját, amelyet azonban megtagadtak.

A jogállamisági viták kiegyensúlyozatlan jellege nemcsak elvi kérdés, hanem jelentős szerepet játszik abban, hogy a nemzetek közötti békés együttműködés és isze alatt létrehozott Európai Unió egyre inkább korábban példátlan, agresszív pártpolitikai csaták és veszélyes nemzetközi küzdelmek színterévé válik.

2022. október 21.